

követik a családtörténeti logikát, és a hivatkozások segítségével könnyen megállapíthatóak a rokonsági szálak. A második kötet végén a függelékben a vizsgált családok részleges családfái is megtalálhatóak.

A munka alapvetően a kora újkorra fókuszál, hiszen ekkor került sor jelentősebb mértékű lotaringiai bevándorlásra. Ennek okai elsősorban a Lotaringiai Hercegség történetében keresendők. A XVII. század Lotaringia történetében zűrzavarok és az uralkodói hatalom látványos gyengülésének időszaka volt. IV. Károly herceg veszekedő és kiszámíthatatlan természete, valamint a császárhoz fűződő szoros kapcsolata hamar kiváltotta a francia király haragját, aki csapataival több alkalommal is megszállta Lotaringiát, amely egészen a ryswick-i békéig (1697) francia kézen maradt. IV. Károly 1675-ben bekövetkezett halálakor a hercegi titulust unokaöccse, Lotaringiai Károly-Lipót-Miklós-Sixtus örökölte, aki V. Károly néven vált ismertté. Mivel Lotaringia ekkor francia megszállás alatt állt, a fiatal Károly a bécsi udvarban nevelkedett, és később is a császár szolgálatába állt. Az új török háború nagyszerű lehetőséget nyújtott az herceg számára, hogy katonai tehetségét kamatoztathassa. Kíséretében számos lotaringiai család telepedett le Ausztriában, illetve a töröktől visszafoglalt Magyar Királyság területén. A következő nagy kivándorlási hullám a XVIII. században zajlott, azt követően, hogy 1736-ban III. Lotaringiai Ferenc, Mária-Terézia királynő férje lemondott a hercegségről. A későbbi császár híveiből, illetve a bánáti lotaringiai telepesekből álló népesség hatása nemcsak a bécsi udvarban, hanem a monarchia legtávolabbi területein is megmutatkozott. Később a forradalmi emigráció és a XIX. századi migrációk tovább erősítették a Habsburg fennhatóság alatt álló területeken élő lotaringiai családok szerepét.

A kötet az első olyan tudományos igényű adattár, amely a téma feldolgozását elősegítheti. Számos francia és osztrák levéltár alapos ismeretén túl a szerző könyvtárnyi irodalmat is felsorakoztat az általa összegyűjtött adatok alátámasztására. A szócikkek után minden esetben megtalálhatóak a vonatkozó munkák pontos bibliográfiai adatai. A könyv gazdag ikonográfiai melléklettel, valamint tanulmányértékű bevezetővel és utószóval is rendelkezik. Magyar vonatkozásai miatt megkerülhetetlen alapműve lesz a kora újkori magyar nemesi családkutatásoknak, amelyek egyaránt segítenek a betelepült lotaringiai családok – mint például az edelényi kastélyáról méltán híres Lhuillier család –, illetve a Lotaringiában meggyökerezett és később császári szolgálatba állt magyar famíliák (például Dessoffy vagy Szombathelyi családok) alaposabb megismerésében.

Tóth Ferenc

FADI EL HAGE

LE CHEVALIER DE BELLERIVE. UN PAUVRE DIABLE AU XVIIIe SIÈCLE

(*Chemins de la Mémoire, série XVIIIe siècle, L'Harmattan, Paris, 2015. 264 o.*

ISBN: 978-2-343-06943-2)

A fiatal, libanoni származású – de anyai ágon magyar ősökkel is büszkélkedhető – francia hadtörténész, Fadi El Hage legújabb könyve meglehetősen különös személyt választott témájául. A korábbi neves francia marsallokról szóló szintézise és Villars marsall életrajza után egy teljességgel ismeretlen író hűzött elő a történelmi felejtés homályából, és elemezte élettörténetén keresztül a felvilágosodás korának igen fontos jelenségét: a politikai és irodalmi közvélemény kialakulásának kezdetét és a királyi hatalommal való konfliktusát. A történet főhőse, Jules-Alexis-Bernard de Bellerive lovag (1690–1770) azon – irodalmi babérokra törő – tollnokok egyike volt, akik még Voltaire századában sem meglepő módon egész életükben sikertelenül igyekeztek bejutni a *République des Lettres* dicsőséget és megélhetést jelentő világába.

Bellerive lovag esetében ez az igyekezet teljes kudarccal zárult: nemcsak az író töltötte életének legjelentősebb részét a tömlőcben, hanem tekintélyes mennyiségű munkássága is kéziratban maradt. A szerző korábbi kutatásai során bukkant erre az érdekes forrásanyagra, amelynek tanulmányozása révén igyekezett rekonstruálni a szerző félresiklott pályáját és a korban betöltött szerepét. Bellerive lovag személyét illetően a korábbi időszakban számos félreértés született. Sokáig azt gondolták róla,

hogy Louis-Joseph de Bourbonnak (1654–1712), Vendôme hercegének természetes gyermeke volt, és csak néhány tanulmány tulajdonított jelentőséget személyének. A párizsi Bibliothèque Nationale de France kéziratárában őrzött és a kutatók által eddig figyelemre nem méltatott munkái, de különösen az azok mellett található terjedelmes levelezése érdekes új információkat hozott nemcsak a személyére, hanem a század történelmére és történetírói törekvéseire vonatkozóan. Bellerive lovag élete jó példája a felvilágosodás századának Voltaire által „szegény ördögöknek” (*pauvres diables*) nevezett sanyarú sorsú íróira, akik a tolluknak köszönhetően szerettek volna tisztességes megélhetéshez jutni mecénásaik segítségével. Bellerive lovag számára a legfontosabb problémát az jelentette, hogy részben személyes, illetve rajta kívül álló okok miatt nem tudta fő művét befejezni és kiadni. Ebben a legnagyobb akadályt a királyi cenzúra támasztotta, mivel Bellerive a Vendôme herceg élettörténetét leíró munkájában számos olyan kritikát is megfogalmazott, amelyek még élő befolyásos francia arisztokraták érdekeit, vagy a királyi család közvetlen felmenőinek jóhírért érintették. A kéziratok számos olyan tabunak számító témát érintettek, mint például Vendôme hercegének homoszexualitása, a francia arisztokrácia spanyol örökösödési háborúban játszott katonai szerepe, vagy a királyi udvar pletykái.

Jól jelzi a cenzúra kíméletlen munkájának eredményét, hogy Bellerive több ezer oldalas életművéből végül csak két kisebb munkája látott napvilágot. Az első műve (*Relation d'un voyage du chevalier de Bellerive d'Espagne à Bender, et de son séjour au camp du roy de Suède*, Prault, Paris, 1713.) annak a küldetésének a történetét meséli el, melynek során a moldvai Benderbe küldték, hogy találkozzon a poltavai csata után ott menedéket kapott XII. Károly svéd királlyal.

Másik műve a már említett Vendôme herceg életrajzának lerövidített és alaposan cenzúrázott változata (*Histoire des dernières campagnes de Son Altesse Sérénissime Monseigneur le duc de Vendosme*, Prault, Paris, 1714.) volt. A könyv lapjain az eredeti kéziratok feldolgozása nyomán ki-rajzolódik egy ismeretlen emlékiró szemével bemutatott XVIII. századi egyedi történelemszemlélet, amelyet El Hage valószínűleg túlzás nélkül hasonlít Saint-Simon hercegéhez. A kötet fejezetei logikus sorrendben mutatják be Bellerive lovag vázlatos életrajzát, Vendôme herceghez fűződő viszonyát, történelmi munkáját, újításait és a szabad véleményének a hatalommal való ütközéseit.

A mű jól olvasható, élvezetes stílusa gyakran váltakozik az archaikusabb forrásidőzetekkel. Az elbeszélés folyamán szó esik olyan magyar történelemben is szerepet játszó személyekről is, mint a már említett XII. Károly svéd király vagy a II. Rákóczi Ferenchez rendelt francia követ, des Alleurs márki. A könyv végén függelékben bőséges forrásközléssel támasztja alá a szerző állításait, amelyhez még egy alapos bibliográfia is járul. A hely- és névmutató hiányát a mű viszonylagos rövidegsége indokolja, valamint az a tény, hogy a könyvet jól kereshető elektronikus változatban is terjeszti a L'Harmattan kiadó. Végezetül elmondható, hogy Fadi El Hage új könyvével nemcsak a Robert Darnton által kedvelt felvilágosodás árnyékirodalmára, a *bohème littéraire*-re vetült több fény, hanem személyében egy érdekes és eddig ismeretlen kora újkori hadtörténész tevékenységét is sikerült felfedezni.

Tóth Ferenc

TOMASZ SZUBERT

JAK(Ó)B SZELA

(14) 15 lipca 1787 – 21 kwietnia 1860

*(Jak(ó)b Szela. 1787 július 15 (14) – 1860. április 21. Wydawnictwo DiG. Warszawa, 2014. 343 o.
ISBN: 978-83-7181-851-6)*

A XIX. századi lengyel história legmegdöbbentőbb és egyben legtanulságosabb eseményéről, a nemesi demokraták 1846-os galíciai februári felkelés-kísérletéről, s az ezt véresen felszámoló jobbágymegmozdulásról, a lengyel fogalom szerinti *rabacjaról*, parasztdúlásról mindezekig nem született összefoglaló munka. Napjaink történészei is mintha kerülni igyekeznének ezt a számos vonatkozásban kényes témát. A lengyel köztudatban szépirodalmi művek, versek, poémák, drámák